

HADİSLERİN IŞIĞINDA SAHABE İSİMLERİ

Selman BAŞARAN*

ÖZET

İsim, insanları tanımaya yarayan ve birbirinden ayıran bir semboldür. İslam Peygamberi insanların önce inanç ve düşüncelerini düzeltmeye çalışmış, sonra da isimlerini güzelleştirmelerini tavsiye etmiştir. Bu istikamette de bazı Sahâbîlerin uygun olmayan isimlerini kendisi değiştirmiş, bazı çocuklara da güzel isimler vermiştir. Ama Sahâbîlerin çoğu İslamdan önce aldıkları isimleri kullanmaya devam etmiş, Hz. Peygamber de bunlara ses çıkarmamıştır. Toplum tarafından yadırganmayan isimlerin anlam ve kelime yapısına bakılmamış, bu isimlerden bir çoğu nesilden nesile aynen intikal ederek günümüze kadar ulaşmıştır.

Lakap, künye ve nisbet de Ashab arasında çok yaygın olarak kullanılmış, bir çok Sahâbî ismiyle değil, künyesiyle meşhur olmuştur.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Namen Von Ashab Nach Überlieferung Des Prophet

Dieser Artikel enthaelt die Analyse den Namen von Ashab nach Überlieferung des islamischen Prophet.

İsim, varlıklara verilen ad olarak tarif edilir. Bir varlığı başkalarından ayırtmakta isimler bize yardımcı olur. İnsanların da birer adı vardır. O adla tanınır ve diğerlerinden ayırdedilirler. Her insana ayrı bir ad bulmak mümkün olmadığı için çoğu zaman aynı ad kullanılır. Böyle olunca da aynı adı taşıyan insan-

* Doç. Dr.; Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

ları birbirinden ayırmak için başka özellikler aranır. Bu çerçevede bir çok millette baba ve dede adlarından istifade edilmiş, bazan aile veya soy ismi esas alınmış, bazan lakap, künye, nisbet gibi hususlara başvurulmuştur.

Araplarda da durum aynıdır. Diğer milletlerden farklı olarak eski Araplarda baba ismi yanında gerektiğinde dede, büyük dede... isimleri de kullanılmış, çoğu zaman da künye ve lakaplara yer verilmiştir. Meselâ Ebû Tûrab Ali b. Ebî Talip b. Abdilmuttalip denilince Hz. Ali'nin lakabı, baba ve dede adı anlaşılır. Ebû Tûrab onun lakabı, Ebû Talip babası, Abdilmuttalip de dedesidir.

1- HZ. PEYGAMBER'İN İSİMLERE BAKIŞI

Hız. Peygamber'in, mevcut isimleri değiştirmek gibi bir amacı yoktu. Onun anlayışına göre önemli olan, insanların isimleri ve cisimleri değil, kafalarındaki inançları ve düşünce yapılarıydı. Adı, rengi, cinsiyeti, milliyeti ne olursa olsun, yeter ki Tek Allah'a inansın, İslam Dinine boyun eğsin. Bununla beraber o, güzel isimlerden hoşlanır, Ashabına da yeni doğan çocuklara güzel isimler koymalarını tavsiye ederdi. Nitekim bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Siz Kıyamet gününde kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağrılacaksınız. Bunun için isimlerinizi güzelleştiriniz". Ebû Dâvud hadisin münkatı olduğunu söylemiştir¹.

Kendi isimlerini değiştirmeseler bile çocuklarına güzel isim koymayı Hz. Peygamber'in, ashabına tavsiye ettiğini bildiren bu hadis her ne kadar zayıf ise de Rasûlüllah'ın kendi uygulamalarıyla desteklenmektedir. O, adını koymasını için kendisine getirilen çocuklara güzel isimler vermiştir. Meselâ Zübeyr'in oğluna Abdullah ismi onun tarafından verilmiştir². Abdullah b. Selam kendi adının Hz. Peygamber tarafından verildiğini bildirmiştir³. Hz. Peygamber tarafından verilen isimlerden birisi de Beşir'dir⁴. Abdullah b. Selam'ın oğluna Yusuf adını⁵, bir başka Sahâbi'nin çocuğuna da çok sevdiği Hamza adını o koymuştur⁶.

Hız. Peygamber bazan da Sahâbi'nin o andaki durumuna göre lakap takmış veya niteliğine uygun bir isim vermiştir. Meselâ Hz. Ali'nin üzerine mescitte toprak bulaştığını görünce ona Ebû Tûrab lakabını takmıştır⁷. Yine Hz. Peygamber kendi azat ettiği kölelerden birinin, bir savaşta Ashabın ağır yükünü taşıdığı-

1 Bkz. Ebû Dâvud, Sünen, edeb, B.61; Dârimî, isti'zan, B.59.

2 Bkz. Buhârî, akîka, B.1; Müslim, âdâb, H.22-23; Tirmizî, menâkıb, B.44.

3 Bkz. İbn Mâce, edeb, B.32; Ahmed b. Hanbel, Müsned, Mısır 1313, V, 451.

4 Bkz. Müsned, V, 83; Buhârî Ahlak Hadisleri, İstanbul 1974, II, 188.

5 Müsned, IV, 351; Buhârî, Ahlak Hadisleri, II, 196; İbn Abdilberr, İstîâb, Mısır 1328, II, 374.

6 Bkz. Hâkim, Müstedrek, Haydarabad 1334, III, 196. Hadisin isnadını Suyûtî sahih saymış (bkz. C. Sağır, Beyrut 1391, IV, 111) Zehebî ise râvisi Ya'kub zayıf demiştir. (Bkz. Telhîsu'l-Müstedrek, Haydarabad 1334, III, 196).

7 Bkz. Buhârî, edeb, B.113; Müslim, fezâilü's-sahâbe, H.38.

nı görmüş ve kendisine, gemi anlamına gelen "Sefîne" adını vermiştir⁸. Hâlid b. Velid'i Allah'ın Kılıcı anlamına gelen "Seyfullah" olarak vasıflandırması da onun, Mute Savaşı sırasında gösterdiği cesaret ve kahramanlık sebebiyledir⁹.

Hz. Peygamber Abdullah ve Abdurrahman isimlerini çok severmiş. Hattâ bu isimlerin Allah'ın da en çok hoşlandığı isimler olduğunu haber vermiştir¹⁰. Allah'ın en hoşlanmadığı isim olarak da Melikü'll-Emlâk'ı (bütün mülklerin sahibi) zikretmiştir¹¹. Çünkü bu isimde Allah'a ait bir sıfatı insana vermek söz konusudur. Her şeyin maliki ve sahibi yalnız Allah'tır. İnsan ise bu sıfatla vasıflandıramaz. Hakem ismi için de durum böyledir. Hadiste belirtildiğine göre asıl hükümlerlik Allah'a aittir. Bu yüzden Hakem adını veya Ebû'l-Hakem künyesini insanlara vermek uygun değildir¹².

Hz. Peygamber, uğursuzluk anlayışına veya falcılığa yol açacak ya da bunları hatırlatacak isimlerin kullanılmasını da hoş görmemiştir. Eflah, Yesar, Nâfi, Rabah¹³, Necîh, Ya'lâ, Bereket¹⁴ bunlardan bazılarıdır. Bu isimlerin neden hoş görülmediği de bir rivayette şöyle ifade edilmiştir: "Meselâ sen, orada bereket var mı dersin, o da yok der"¹⁵.

Bundan anlaşılıyor ki iyilik, kolaylık, kazanç, kâr, kurtuluş, fayda, bereket gibi anlamlara gelen kelimelerden oluşan isimler neticede kullanılış itibarıyla uğursuzluk anlayışına yol açıyorsa bunları kullanmak uygun değildir. Fakat Hz. Peygamber, ismin o kadar önem taşımadığı prensibinden hareket ederek bu isimleri taşıyan bir çok Sahâbîye "neden bu ismi kullanıyorsun?" dememiştir¹⁶. Oysa Hz. Ayşe'nin bildirdiğine göre Allah Elçisi beğenmediği bazı isimleri kendisi değiştirmiştir¹⁷. Nitekim güneşin kulu anlamına gelen Abdüşems¹⁸ ve Allah'ın rahmetinden uzak kalmayı ifade eden Şeytan isimlerini uygun görmeyerek bunların yerine başka isimler vermiştir¹⁹. Ebû Dâvud'un naklettiğine göre değiştirdiği diğer isimlerden bazıları şunlardır: İsyankâr manasına gelen el-As, şiddet anlamına gelen Atele, karga anlamına gelen Gurâb, bir çeşit yılan olan Hubâb, ateş ve alev anlamına gelen Şihab, savaş anlamına gelen Harb, Allah'ın sıfatları olarak nitelendirilen Aziz ve Hakem. Kaynaklarda, değiştirdiği bazı isim-

8 Bkz. Müsned, V, 221.

9 Bkz. Müsned, V, 299, 301.

10 Bkz. Müslim, âdâb, H.2; Ebû Dâvud, edeb, 61; Tirmizî, edeb, 64; İbn Mâce, edeb, 30.

11 Bkz. Buhârî, edeb, 114; Müslim, âdâb, H. 20-22; Ebû Dâvud, edeb, 62; Tirmizî, edeb, 65.

12 Bkz. Ebû Dâvud, edeb, 62.

13 Bkz. Müslim, âdâb, H. 13; Ebû Dâvud, edeb, 13; İbn Mâce, edeb, 31.

14 Bkz. Müslim, âdâb, H.13; Ebû Dâvud, edeb, 62.

15 Bkz. Ebû Dâvud, edeb, 62; Tirmizî edeb, 65.

16 Bkz. Müslim, âdâb, H.13.

17 Bkz. Tirmizî, edeb, 66.

18 Bkz. İbn Hacer, İsâbe, Mısır 1328, II, 427-28.

19 Şeytan isminin değiştirildiğine dair bkz. Ebû Dâvud, edeb, 62.

lerin yenileri de zikredilmiş, bazılarının ise sadece değiştirildiği belirtilmiş, fakat onların yerine hangi isim verildiği bildirilmemiştir.

Hadislerde bir kısım isimlerin zaman zaman kısaltıldığına, özellikle hitap sırasında, (Arapçada terhîm olarak nitelendirilen) ismin sonundan bir veya birkaç harf düşürülmesinin örneklerine rastlıyoruz. Meselâ Ebû Hüreyre'ye hitabederken, "ey Ebû Hüreyre" yerine "ey Ebû Hîr", Hz. Ayşe'ye hitabederken "ey Aişe" yerine "ey Aîş", Enceşe yerine "ey Enceşe"²⁰, Osman yerine de Osme demiştir²¹. Bazan da hitaplarında küçültme sîğası kullanmış, meselâ Hz. Ayşe'ye Ayşecik anlamında Uveys demiştir²².

Hiz. Peygamber kendi adının kullanılabilmesini de açıkça ifade etmiş, ancak künyesiyle birlikte kullanılmamasını tavsiye ederek şöyle buyurmuştur: "Benim ismini koyunuz, fakat künyemi kullanmayınız"²³. Nitekim çocuğunun adını Kasım koyan bir Sahâbîye, "oğluna Abdurrahman adını ver" demiştir²⁴. Hakim'in rivayetine bakılırsa isim ve künye Hiz. Peygamberinkiyile aynı olunca Ebû'l-Kasım künyesini ve Muhammed ismini taşıyan bu kişiye lânet edildiği zaman aynı isim ve künyeyi taşıyan Hiz. Peygambere lanet edildiği şeklinde anlaşılabilir²⁵.

Bu haberde Muhammed ismiyle Ebû'l-Kasım künyesinin bir kişide toplanması uygun görülmemişse de başka hadislerde buna izin verilmiştir²⁶. Daha önce de belirttiğimiz gibi Rasûlüllah isim konusunda çok katı davranmamış, uygun olmayan isimlerin değiştirilmesini nazik bir şekilde istemiş, fakat bazı isimleri kullanmada ısrarlı davrananlara da ses çıkarmamıştır. Nitekim meşhur Tâbîî âlimi İbnü'l-Müseyyeb babasından şöyle bir nakilde bulunmuştur: "Babam (yâni Saîd b. el-Müseyyeb'in dedesi) Hiz. Peygamber'in yanına gelmişti. Hiz. Peygamber babama 'adin ne?' diye sordu, o da 'Hazn' dedi. 'Senin adın Sehl olsun' buyurdu. Bunun üzerine babam, 'ben kendi babamın koyduğu adı değiştirmem' dedi". Hazn üzüntü, keder, Sehl ise yumuşaklık ve kolaylık ifade eder. Hiz. Peygamber onun adını bu yüzden değiştirmek ister. O buna rıza göstermeyince de ses çıkarmaz. Bu haberin sonunda İbnü'l-Müseyyeb, "o günden bu yana ailemizde üzüntü eksik olmamıştır" demek sûretiyle bu üzüntüyü iki şeye bağlamak

20 Bkz. Buhârî, edeb, 111.

21 Bkz. Buhârî, Ahlâk Hadisleri, II, 185.

22 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., IV, 371.

23 Bkz. Buhârî, edeb, 106; Müslim, âdâb, H.1, 3-11; Ebû Dâvud, edeb, 66; Tirmizî, edeb, 68; İbn Mâce, edeb, 33.

24 Bkz. Buhârî, edeb, 105.

25 Bkz. Hâkim, a.g.e., IV, 293; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, Beyrut 1967, VIII, 48. Heysemî râvîlerden Hakem b. Atiyye'nin zayıf sayıldığını söylemiştir. Suyûtî ise hadisin sahih sayıldığına işaret etmiştir. Bkz. Suyûtî, a.g.e., III, 246.

26 Bkz. Ebû Dâvud, edeb, 68.

istemmiştir: Birincisi, dedesinin adının üzüntü anlamına gelen Hazn olarak kalması; ikincisi, Hz. Peygamber'in isim değiştirme teklifine uymaması²⁷.

Ancak şu kadarını ifade edelim ki, isim değiştirmek çok önemli bir mesele olsaydı Hz. Peygamber mutlaka üzerinde duracaktı ve kendi emirleri aksine hareket edenleri uyaracaktı. Oysa bir zaman yasakladığı isimlere başka zamanlarda izin ve ruhsat vermesi onun bu konu üzerinde fazla durmadığının belirtisidir. Yasakladığı bildirilen fakat ruhsat verdiği bilinmeyen isimlerin kullanılmasının tenzihen mekruh olduğunu söyleyenler de aynı kanaatle hareket etmiş olmalıdırlar²⁸.

Hz. Peygamber, önceki Peygamberlerin isimlerini almayı da teşvik etmiştir. Ancak bu cevaz ve teşvikte, adı bilinen her Peygamberin ismini almak kastedilmediği anlaşılmaktadır. Çünkü hadisin devamında Peygamber isimlerine değil, başka isimlere işaret edilmektedir. Ebû Vehb'in naklettiği hadiste şöyle buyrulmuştur: "Peygamberlerin isimleriyle isimleniniz. İsimler içinde Allah'a en sevimli olanı Abdullah ve Abdurrahman'dır. En doğru isimler de Hâris ve Hemmam'dır. En çirkinleri ise Harb ve Mürre'dir"²⁹.

Bu hadisten anlaşılıyor ki Peygamber isimlerini kullanmak her ne kadar emirle bildirilmiş ise de burada cevaz kastedilmiştir. Ardından, Allah katında en sevimli isimler olarak Abdullah ve Abdurrahman'ın zikredilmesi de bunu doğrulamaktadır. Çirkin isim olarak nitelendirdiği Harb, savaşı ve savaşın sıkıntılarını, savaş sırasında öldürme, yaralanma gibi hoş olmayan davranışları hatırlatmakla, Mürre de tatlının zıttı olan acılığı bildirmektedir. Bunun için bu isimler çirkin görülmüş ve değiştirilmiştir. Hadiste en doğru isimler olarak belirtilen Hâris üretim yapan, ekin eken, kazanç sağlayan, Hemmam ise, işe önem veren, ihtimam gösteren anlamlarına gelmektedir³⁰.

Demek oluyor ki hadiste Peygamber isimlerini almanın caiz olması yanında en güzel ve en çirkin isimlerin neler olduğuna da işaret edilmektedir. Peygamber isimleri içerisinde ise Hz. Peygamber, kendi cediti olan İbrâhim'in (AS) adına ayrı bir değer vermiş ve kendi oğlunu da İbrahim olarak isimlendirmiştir. Hz. Peygamber'in, Ashabdan bazılarının çocuklarına da bu ismi verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim Buhârî'nin bir rivayetinde Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Benim bir oğlum olmuştu. Onu Hz. Peygamber'e getirdim. Ona İbrahim adını verdi. Bir hurma çiğneyerek onun damağına sürdü (tahnik). Hayırlı ve mübarek olması için de dua etti. Sonra da çocuğu bana geri verdi"³¹.

27 İbnü'l-Müseyyeb'in bu haberi için bkz. Buhârî, edeb, 107; E. Dâvud, edeb, 62.

28 Bkz. Davudoğlu Ahmed, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, İstanbul IX, 532.

29 Bkz. Buhârî, Ahlak Hadisleri, II, 171-72; Ebû Dâvud, edeb, 61; Müsned, IV, 345. Suyûtî hadisin hasen olduğunu söylemiştir. Bkz. Suyûtî a.g.e., III, 246.

30 Krş. Münzirî, Muhtasarı Süneni Ebî Dâvud, Beyrut 1400/1980, VII, 251.

31 Bkz. Buhârî, edeb, 109; Müslim, âdâb, H. 24.

Bir başka Sahâbînin çocuğuna Yusuf adını verdiğini daha önce belirtmiştik. Fakat diğer Peygamberlerden hangilerinin adını beğendiğine ve çocukları bunlarla isimlendirdiğine dair kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Sahâbe isimleri dikkate alındığında da diğer Peygamberlerin isimlerine fazlaca rastlanmamaktadır. Hatta Kur'an'da adı geçen Peygamberlerin bir kısmının ismi Sahâbe arasında hiç kullanılmamıştır.

2- SAHÂBE İSİMLERİ

Söz Sahâbe isimlerine gelmişken bu isimlerin bir tahlilini yapmanın zaruretine inanmaktayız.

Hiz. Peygamberle görüşen, konuşan, savaşlara katılan, dinin müdafaasını yapan ve ölümlerinde İslam inancıyla ölen kişilere Sahâbî dendiğini biliyoruz. Bu değerli ve şerefli insanların sayıları kesin olarak bilinmiyor. Sadece 120 bin civarında oldukları tahmin ediliyor. O dönemlerde nüfus kayıtları bulunmadığı için bunların tamamının ismini tanımak da imkânsızdır. Sadece savaşlarda yararlık gösterenler, elçiler, kumandanlar, vâliler, diğer yöneticiler, öğretmenler, hadis nakledenler, çeşitli olaylarda sivrilenenler, hadislere konu olanlar, Hiz. Peygambere soru soranlar, hakkında âyet inenler vb. tanınmakta ve bunların isimleri kaynaklarda zikredilmektedir. En iyimser rakamlara göre adı bilinen Sahâbîler 13 bin civarındadır. Bu rakam İbn Hacer'in Sahâbe biyografisini ele alan el-İsâbe adlı eserinden çıkarılmıştır. Oysa bunların içerisine, Hiz. Peygamber döneminde müslüman olmasına rağmen onunla görüşme fırsatı bulamayan Muhadramlar ve Sahâbî olmadığı halde bazılarınca öyle bilinenler de dahildir. Bu 13 bin rakamı bütün Sahâbe dikkate alındığında yaklaşık onda bir oranındadır. Demek oluyor ki Ashabın onda dokusunun isimleri bilinmemektedir. Ama bilinen kadarıyla da olsa o dönemde kullanılan isimlerin geneli hakkında bize ip uçları verebilmektedir.

En çok Sahâbî ismini ihtiva eden İbn Hacer'in el-İsâbe adlı eserini esas alarak yaptığımız araştırmada 1250 civarında isim çeşidi tesbit ettik. Kadın ismi olarak da yaklaşık 300 çeşit isim ortaya çıktı. Ancak künyeler bu rakamlara dahil değildir. Malumdur ki Sahâbîlerin çoğunluğu ismiyle tanınmakla birlikte bir kısmı lakap veya künyesiyle şöhret bulmuştur. Künyesiyle meşhur olanların bazılarının ismi ya hiç bilinmemekte ya da unutulmuş olmaktadır. Böyle olunca da onların ismiyle ilgili rivayetler çelişki arz etmektedir. Meselâ kedi yavrularını çok sevdiği için kendisine Hiz. Peygamber tarafından verilen Ebû Hüreyre lakabı, o meşhur Sahâbî'nin böyle tanınmasına ve asıl adının unutulmasına sebep olmuştur. Bunun neticesinde de onun asıl adının ne olduğu hususunda çok çeşitli rivayetler ortaya çıkmıştır. Abdurrahman ve Abdullah bunlardan sadece ikisidir.³² Dört Halifeden birincisi ve Hiz. Peygamber'in en yakın arkadaşı olan de-

32 Bkz. İbnü'l-Esir, Usdül-Gâbe, Beyrut, 1965, VI, 319; İbn Hacer, a.g.e., IV, 202.

ğerli Sahâbî Ebû Bekir de künyesiyle tanınmış, asıl adı Abdullah olmasına rağmen ismiyle şöret bulmamıştır³³. Asıl adının Abdullah olduğu söylenen Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin durumu da aynıdır³⁴.

Adı bilinen Sahâbîlere bakıldığında en çok kullanılan ismin Abdullah olduğunu görmekteyiz. Bu ismi taşıyan Saahâbîlerin sayısı 580 civarındadır. Bu da adı bilinen Sahâbîlerin yaklaşık yüzde 21 ini oluşturmaktadır. Abdurrahmanlar da büyük bir yekün teşkil etmektedir. Bunların sayısı da yaklaşık 200 dür. Tabii ki bu isimlerin çok kullanılmasında Hz. Peygamber'in teşviklerinin büyük rolü olmuş, Hz. Peygamber'in adını değiştirdiği Sahâbîlerin bir çoğuna bu isimleri vermesi de bunlara olan rağbeti artırmıştır. Bir de özellikle Abdullah adının İslamdan önce de kullanılması ve Araplar arasında yaygın olması bu sayıyı artırmış olmalıdır. Çünkü Abdullah adını taşıyanların çoğu bu adı müslüman olmadan önce almışlardır ve bunlar yaşça büyük Sahâbîlerdir. Hz. Peygamber zamanında çocuk yaşta olanlardan Abdullah adını alanların sayısı 35, Abdurrahmanların sayısı ise, tesbit edebildiğimiz kadarıyla, 36'dır. İslam Dinî gelmeden önce de Arapların Allah adını bildikleri, Hz. Peygamber'in babasının adının da Allah'ın kulu manasına gelen Abdullah olduğu unutulmamalıdır.

Yine bir çoğu İslamdan önce mevcut olan ve 100 den fazla Sahâbî tarafından kullanılan isimler içerisinde Amr (251), Hâris (157), Mâlik (117), Kays (124), Sa'd (117), Yezid (102) dikkati çekmektedir. Elliden fazla Sahâbî tarafından kullanılan isimler arasında Muâviye (88), Zeyd (83), Amir (78), Muhammed (62), Halid (56), Evs (55), Seleme (53), Umeyr (52), Saîd (51), Sâbit (51), Rabîa (51), yer almaktadır. Yirmiden fazla Sahâbîye ad olan isimler ise şunlardır: Sehl, Bişr, Beşir, Sa'lebe, Ubeydullah, Esved, Enes, Osman, Temim, Cabir, Kâ'b, Habib, Husayn, Mesud, Hakem, Müslim, Râfi', Rifâa, Muaz, Züheyr, Ziyad, Ma'bed, Süfyan, Sinan, Nu'man, Umâre, Vehb, Süveyd, Safvan, Talha, Abbad, Utbe, Ukbe. Ömer ismi de 20 civarında Sahâbîye ad olmuştur. Ancak çocuk yaştaki Sahâbîler verilen bu rakamlara dahil değildir. Tekrar hatırlatalım ki bu isimlerin çoğu Cahiliye döneminde de kullanılmakta idi. Meselâ Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın isimleri İslama girmeden önce de aynıydı. Hatta İslamın o dönemdeki en büyük düşmanlarından sayılan Ebû Cehil'in adının da Ömer olduğu bildirilir. Câhiliye döneminde de çokça kullanılan diğer isimlerden bazıları şunlardır: Vehb, Zühre, Esed, Avf, Adiy, Kâ'b, Hâris, Mâlik, Hind, Salebe, Sa'd, Kays, Alike, Amr, Leylâ, Rabîa, Gâlib, Vüheyb vs.³⁵.

Kadın Sahâbîler arasında en yaygın isim Zeynep'tir. İsabe'den yaptığımız tesbitlere göre adı bilinen kadın Sahâbîler içerisinde bu adı taşıyanların sayısı 40 tır. Bunu 35 sayısı ile Hind takip etmektedir. Diğer meşhur kadın isimleri ise

33 Bkz. İbn Abdilberr, a.g.e., IV, 17.

34 Bkz. İbn Abdilberr, a.g.e., IV, 173; İbnü'l-Esir, a.g.e., VI, 306; İbn Hacer, a.g.e., IV, 187.

35 Bkz. İbn Sa'd, Tabakat, Beyrut 1380, I, 59-62.

şunlardır: Fatıma (29), Ümeyye (29), Amre (28), Havle (27), Umeyre (26), Leylâ (24), Selmâ (21), Esmâ (20), Safiyye (18), Kebşe (17), Cemîle (15), Müleyke (15), Üneyse (15), Habibe (11), Aişe ve Atike (9). Bu isimlerin de bir çoğu Câhiliye döneminden kalmadır. Meselâ Fatıma ve Atike isimlerine Hz. Peygamber'in soy kütüğünde çok rastlanmaktadır. Hatta İbn Sa'd Hz. Peygamber'in nineleri içerisinde bu isimleri taşıyanları özel olarak açtığı başlıklar altında zikretmiştir³⁶.

Sahâbe arasında kullanılan Peygamber isimlerine gelince: Bunlar içinde çok kişi tarafından kullanılan yegâne isim İslam Peygamberinin adı olan Muhammed'dir. İbn Hacer'in tesbitine göre 62 Sahâbî Muhammed adını taşımaktadır. Hz. Peygamber zamanında çocuk olan 24 kişiyi de buna eklersek bu rakam 86 ya çıkmaktadır. Bunların pek çoğunun, daha önce zikredilen "benim isimle isimleniniz..." hadisinden etkilenerek konulduğu anlaşılmaktadır.

Muhammed isminin çok kullanılmasına karşılık Ahmed ismine bir kişide rastlanmakta olup o da ihtilaflıdır³⁷.

İkinci sırayı İbrahim almaktadır. İbn Hacer bu adı taşıyan 10 Sahâbî tesbit etmiştir. Çocuk yaştaki Sahâbîler arasında da 10 kişinin adı İbrahim'dir. Yahya ve Süleyman adını 9, Salih adını da 8 Sahâbî'de görmekteyiz.

Bu dördünün dışında önceki Peygamberlerin adını alan Sahâbî sayısı yok denecek kadar azdır: İdris bir kişi, o da şüpheli. Bazıları bunun İdris değil Ebrehe olduğunu söylemişlerdir³⁸. İshak 2 kişi. Onların da Sahâbî olduğuna dair rivayetler sağlam değildir³⁹. İki de küçük yaşta Sahâbî bu adı almıştır. İsmail 3 kişi olup üçü de meşhur değildir. İlyas hiç yok. Sadece Peygamber olan İlyas zikredilmektedir. Eyyub 1 kişi. Adem 1 kişi, o da ihtilaflı⁴⁰. Dâvud 1 kişi. Şuayb 1 kişi. İsa 3 kişi, bunların da İslamdan önce bu adı kullandıkları anlaşılıyor. Çünkü Hz. Peygamber zamanında dünyaya gelen çocuklar arasında bu isme rastlanmamaktadır. Lokman 1 kişi. Mûsâ 1 kişi, o da İslamdan önce alınmış bir isimdir. Çünkü daha Habeşistan Hicreti sırasında ölmüştür⁴¹. Çocuklar içerisinde de 2 Mûsâ bulunmaktadır ki bunlardan birine bu adı Hz. Peygamber koymuştur⁴². Nuh 1 kişi, o da İslamdan önce konulmuş⁴³. Yakup adı 5 Sahâbîde görülmektedir. Bunlardan ikisi Kıptî olup isimleri önceden konulmuş, ikisinin Sahâbî olduğuna dair rivayetler de zayıftır⁴⁴. Yusuf 2 kişi. Birisinin Abdullah b. Selam'ın oğlu olduğu ve ona bu adın Hz. Peygamber tarafından verildiği daha

36 Bkz. İbn Sa'd, a.g.e., I, 61.

37 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., I, 20.

38 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., I, 17, 26.

39 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., I, 32.

40 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., I, 93.

41 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., III, 468.

42 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., III, 481.

43 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., III, 577.

44 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., III, 668.

önce zikredilmişti. Yunus 2 kişi. Hûd 1 kişi, onun adının da Hûd değil Hevze olduğu söylenmiştir⁴⁵.

Görüldüğü gibi Sahâbe arasında 20 Peygamberin ismi bulunmakta, 4'ü dışında bunların da çoğunun İslamdan önce bu ismi aldıkları anlaşılmaktadır. Eğer Hz. Peygamber'in, "Peygamberlerin isimleriyle isimleniniz" hadisi gerçekte emir ifade etseydi Abdullah ve Abdurrahman kadar olmasa bile çok sayıda Peygamber ismine rastlanması gerekirdi. Bundan anlaşılan o dur ki ya bu hadis Sahâbe arasında bilinmiyordu ya da onlar bu hadisten emir değil cevaz hükmü çıkarmışlardı.

Ashabdan bazılarının isimleri, daha önce de belirtildiği gibi, Hz. Peygamber tarafından değiştirilmiştir. Değiştirilen isimler genellikle anlam itibariyle hoş gitmeyenlerdir. Meselâ isyankâr anlamına gelen el-As ismini Hz. Peygamber, itaatkâr anlamına gelen Mutî olarak⁴⁶, isyankâr kadın anlamına gelen Asiye ismini de güzel kadın anlamına gelen Cemile olarak değiştirmiştir⁴⁷. Karga anlamına gelen Gurâb ismini değiştirmiş, Müslim koymuş⁴⁸, bekâr anlamına gelen Azib'i değiştirip iffetli anlamına gelen Afif koymuştur⁴⁹. Hz. Peygamber'in değiştirdiği Sahâbe isimlerinden biri de savaş anlamına gelen Harb'dir. Bu ismi barış anlamına gelen Silm ile değiştirmiştir⁵⁰. Bir rivayete göre Hz. Ali hem oğlu Hasan'ın hem de Hüseyin'in adını önce Harb koymuş, fakat Hz. Peygamber bunu haber alınca değiştirip, birine Hasan, diğerine de Hüseyin demiştir⁵¹.

Hz. Peygamber iyi ve temiz anlamına gelen Berre adını da çeşitli mülahazalarla değiştirmiştir. Meselâ Hz. Peygamber'in üvey kızının adı Berre imiş. Onun, ismine güvenerek kendini temiz ve günahsız addettiği haberi Hz. Peygambere ulaştınca adını Zeynep olarak değiştirmiştir⁵². Hanımlarından Berre adını taşıyanlardan birini Cüveyriye⁵³, diğerini Meymûne olarak değiştirmiştir⁵⁴. Yine değiştirme sonucu Cessâme Hassâne'ye⁵⁵, Şihab Hişam'a⁵⁶, Zahm Beşir'e⁵⁷, Sarîm Sa'id'e⁵⁸, Esram Zür'a'ya⁵⁹ ve Müzdacı' Münbais'e⁶⁰ dönüştürülmüştür.

45 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., III, 613.

46 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., II, 244.

47 Bkz. Müslim, âdâb, H. 14, 15; Ebû Dâvud, edeb, 62; Tirmizî, edeb, 66; İbn Mâce, edeb, 32.

48 Bkz. Buhârî, Ahlak Hadisleri, II, 181-82.

49 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., II, 244.

50 Bkz. Ebû Dâvud, edeb, 62.

51 Bkz. Buhârî, Ahlak hadisleri, II, 180.

52 Bkz. Buhârî, edeb, 108; Müslim, âdâb, H. 17, 19; Ebû Dâvud, edeb, 62; İbn Mâce, edeb, 32.

53 Bkz. Müslim, âdâb, H. 16.

54 Bkz. Müslim, âdâb, H. 17; Buhârî, Ahlak Hadisleri, II, 189.

55 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., IV, 258.

56 Bkz. Buhârî, Ahlak Hadisleri, II, 182; Ebû Dâvud, edeb, 62.

57 Bkz. Ebû Dâvud, cenaiz, 74; Buhârî, a.g.e., II, 188.

58 Bkz. Buhârî, a.g.e., II, 179-80.

59 Bkz. Ebû Dâvud, edeb, 62.

60 Bkz. Ebû Dâvud, edeb, 62. Değiştirilen diğer bazı isimler için bkz. Heysemî, a.g.e., VIII, 50-55. Ancak bu haberlerin çoğu zayıftır.

Gerek anlam itibariyle hoş olmaması gerekse çeşitli mülahazalar neticesinde değişikliğe uğrayan isimler olduğu gibi mana bakımından pek de güzel olmamasına rağmen değiştirildiğine dair bilgi bulunmayan isimler de vardır ve bunların sayısı epeyce kabarıktır. Bizim tesbitlerimize göre bunlar içerisinde çeşitli hayvan isimlerine veya bazı cansız varlık adlarına da rastlanmaktadır. Meselâ Erkam, Esed, Cerâd, Cerv, Himar, Zübab, Züeyb, Dabb, Ğuncym, Fîl, Kırede, Kılâb, Nemir, Nümeyle, Hamâme, Akreb, Kebşe, Hüreyre, Cafer gibi isimler sırasıyla zehirli yılan, arslan, çekirge, köpek yavrusu, eşek (bunun lakap olduğu bildirilir), sinek, küçük kurt, keler, küçük koyun, fil, maymun, köpek, kaplan, küçük karınca, güvercin, akrep, koç, kedi yavrusu ve erkek deve anlamlarına gelmektedir. Bürde, Cısr, Dinar, (Dirhem), Duhan, Riyah, Şecere, Matar, Sirac, Ğurfe, Mihcen, Unküde, Verd gibi isimler de sırasıyla hırka, köprü, para (gümüş para), duman, rüzgâr, ağaç, yağmur, kandil, oda, kalkan, salkım, gül gibi çeşitli varlıkları ifade etmektedir. Ayrıca A'rec (topal), A'ver (şaşı), Esla', Akra' (dazlak), Tev'em (ikiz), Sekran (sarhoş), Âbis (somurtkan), Herim (ihtiyar, yaşlı) gibi isimler de ilginç olanlar arasında yer almakta ise de bunların bazıları lakaptır.

Tabiidir ki bu isimleri taşıyanların bir çoğu Hz. Peygamberle uzun süren bir beraberliğe sahip değillerdir. Bu yüzden Hz. Peygamberin bu isimleri değiştirmemiş olabileceği akla gelmektedir. Fakat ilginçtir ki Hz. Peygamberin değiştirdiği isimler arasında bunlara benzer fazla sayıda hayvan veya eşya ismi mevcut değildir. Demek ki bu tür isimler o toplumda garip karşılanmıyor. Nitekim Erkam Hz. Peygambere çok yakındır. Hüreyre Hz. Peygamberin hanımı olan Sevde'nin kızkardeşi, yanî Rasûlüllah'ın baldızıdır⁶¹. una rağmen onların isimleri değişikliğe uğramıyor, onlar da bu isimleri kullanmaktan memnun görünüyorlar.

O günkü toplumun normal karşılandığı, Hz. Peygamberin ses çıkarmadığı başka bir husus da erkek ve kadınlarda müşterek olan kullanılan isimlerdir. Bizim tesbitlerimize göre hem erkek hem de kadın Sahâbîler için kullanılan isimlerden bazıları şunlardır: Esmâ, Cüveyriye, Hind, Ümeyye, Büreyde, Huzâfe, Cessâme, Huzeyme, Dicâce, Recâ, Selâmet, Tuleyha, Ubâde, Utbe, İsmet, Lebib, Damre, Hâle ve Sâriye. Bu gün bizim toplumumuzda da Deniz, Ülkü, Yüksel, Muzaffer, Ayhan, İsmet, Hikmet gibi isimler hem kadın hem de erkek adı olarak kullanılmaktadır.

Sahâbe isimlerinden bazıları da vardır ki bizim toplumumuzda bunlar kadın adıdır. Ama o gün bunları erkekler kullanmaktadır. Meselâ Esmer, Muallâ, Nâciye, Zühre, Sabire, Gülsüm, Rabia, Seyhan, Cârîye, Sırma, Hilâl. Bu isimleri kadın sahâbîlerin kullandığı görülmektedir. Bazı isimler de vardır ki biz bu gün bunların Türkçelerini kullanmaktayız: Esed (Arslan), Rabî, Rabîa (Bahar),

61 Bkz. İbn Hacer, a.g.e., IV, 421.

Duhân (Duman), Saîd (Mutlu), Seyf (Kılıç), Şuca' (Mert), Şihab (Alev, Yıldız), Kevkeb (Yıldız), Yaîş, Ayyaş, Aîşe (Yaşar), Nüseyr (Kartal), Nemir, Nümeyr (Kaplan), Silm (Barış), Nehar (Gündüz, Gün), Verd (Gül), Hamâme (Güvercin), Dürre (İnci), Sünbüle (Başak), Sahr, Sahra (Kaya), Harb (Savaş), Mehabbet (Sevgi) bunlardan bazılarıdır.

SONUÇ

Görülüyor ki Hz. Peygamber isim konusunda çok katı değildir. Bazı göze batan isimleri değiştirmiş olmakla birlikte bir çok Sahâbe ismine, anlamları çirkin olsa da ses çıkarmamıştır. İsmi güzel olmasını teşvik etmiş ama bu güzelliğin ölçülerini geniş tutmuştur. O herkese kendi beğendiği ismiyle hitabetmekten hoşlanırmış. Bundan anlaşıldığına göre ismin, sahibi ve toplum tarafından yadırganmaması önemlidir. Nice Sahâbî isimleri Câhiliye döneminde alınmış olmasına rağmen İslama girdikten sonra da bunlar değiştirilmemiştir. Erkek ve kadınların müşterek olarak kullandıkları isimler de o dönemde görülmektedir. En çok kullanılan isimler ise geleneklere uyarak alınmış Câhiliye döneminde de kullanılan isimlerdir.

İsimlerde anlam da aranmamış, bu yüzden bir çok anlamsız isim kullanılmış, hayvan veya eşyayı hatırlatacak anlamdaki isimler yadırganmamıştır.

Şu halde Hz. Peygamberin asıl üzerinde durduğu konu isimden ziyade müsemmâdır. Yani ismi taşıyan insanın inancı, düşüncesi ve davranışlarıdır. Adı total anlamına gelen A'rec veya şaşî anlamına gelen A'ver olabilir. Ama kafa yapısı ve davranışları doğruysa bu isimlerin hiç önemi yoktur. Tersine, eğer Allah'a inanmıyorsa, davranışları bir müslümana, hatta bir insana yakışmıyorsa adının Ahmed, Muhammed, Abdullah olması İslama göre hiç bir değer taşımaz. Meselâ Ebû Cehil'in adının Ömer olması ona değer kazandırmaz. Eğer İslam dini inanca değil de isme önem verseydi Hz. Ömer'in adının hatırına Ebû Cehil'e değer vermesi, ona saygı duyması gerekir, dine ve müslümanlara en büyük işkence ve kötülüğü reva gören bu büyük düşmanı baş tacı ederdi.

İsim bir semboldür. Asıl önemli olan kişiliktir. Hz. Peygamberin bildirdiğine göre Allah da Kıyamet Günü insanları dış görünüşlerine ve mal varlıklarına göre değil, imanlarına ve iyi davranışlarına göre değerlendirecektir. (Bkz. Müslim, birr, H. 33; İbn Mâce, zühd, 9). Bu yüzden de isimleri ne olursa olsun Hz. Peygamberi gören ve İslam Dininin yayılmasında büyük fedakârlıklar gösteren Ashab bu özelliklerinden dolayı seçkin insanlar olarak kabul edilmiş, Allah ve Rasulü tarafından övgüye lâyık görülmüştür. Hangi ismi taşırlarsa taşımsalar hepsinin cennetlik olduğuna inanılır. Ruh ve kafa yapısı sağlam olan insanların isimlerinin de güzel olması elbette arzu edilir. İşte, Hz. Peygamberin güzel isim koymayı teşvik etmesinin anlamı da bu olsa gerektir.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel, Müsned, I-VI, Mısır 1313/1895.
- Buhârî Muhammed b. İsmail, Ahlak Hadisleri (terc. A. Fikri Yavuz), I-II, İstanbul 1974.
- , el-Câmiu's-Sahih, I-VIII, İstanbul 1315/1897.
- Dârimî Abdullah b. Abdirrahman, Sünen, I-II, Medine 1386/1966.
- Davudoğlu Ahmed, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, I-XII, İstanbul 1973.
- Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'as, Sünen, I-II, Mısır 1371/1952.
- Hâkim Muhammed b. Abdillâh en-Nîsâbü'rî, Müstedrek, I-IV, Haydarabad 1334-1341/1916-1923.
- Heysemî Nuruddin Ali b. Ebî Bekir, Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid, I-X, Beyrut 1967.
- İbn Abdilberr Yusuf en-Nümerî, el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb, I-IV, Mısır 1328 (İsabe ile birlikte).
- İbnü'l-Esir İzzüddin, Üsdü'l-Ğâbe, I-VII, Beyrut 1965.
- İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askalânî, el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe, I-IV, Mısır 1328.
- İbn Mâce Muhammed b. Yezid, Sünen, (Tahkik Muhammed Fuad Abdülbâkî), I-II, Kahire 1372/1952.
- İbn Sa'd Muhammed, et-Tabakatü'l-Kübrâ, I-IX, Beyrut 1380/1960.
- Münzirî Abdülazim b. Abdilkavî, Muhtasarı Süneni Ebî Dâud (Hattâbî'nin Meâlimü's-Süneni ile birlikte), I-VIII, Beyrut 1400/1980.
- Müslim b. Haccac, el-Câmiu's-Sahih, (Tahkik Muhammed Fuad Abdülbâkî), I-V, Mısır 1374/1955.
- Suyûtî Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekir, el-Câmiu's-Sağîr (Feyzü'l-Kadir'le birlikte), I-VI, Beyrut 1391/1972.
- Tirmizî Muhammed b. İsa, Sünen, I-V, Kahire 1381/1962.
- Zehebî Muhammed b. Ahmed, Telhîsu'l-Müstedrek (Müstedrek'le birlikte), I-IV, Haydarabad, 1334-1341/1916-1923.